

אבות פ"ד מ"ז

(דברים שאמרתי בביהכנ"ס בסאקט לייק)

ר' צדוק אומר: אל תפרוש מן הצבור ואל תעש עצמך כעורכי הדיינים ואל תעשיה עטרה להתגדל בה וקרדום לחפור בה וכך היה הלל אומר וכו'.

הנה כל אחד מג' דברים אלה מובן בעצמו, אבל קשה להבין את היחס ואת הקשר ביניהם.

ובכדי להבין דברי רבי צדוק, שלכאורה חי סמוך לזמן החורבן, כדאי לשום לב למה שמסופר בשבת דף ל"ג ע"ב על רשב"י ובנו רבי אלעזר. מכיון שהאגדה הזאת ידועה אצביע רק על מספר היבטים שהם חשובים לעניננו.

כשיצאו התנאים האלקיים האלה מן המערה, לא היו יכולים לסבול את החיים ה"תקינים" של אחב"י שהיו חורשים וזורעים כדרך כל הארץ, והיו "מניחין חי עולם ועוסקין בחיי שעה", כך ש"כל מקום שנתנו עיניהן מיד נשרף", דהיינו שלא היה אדם יכול לסבול עומק מבטם והסתכלותם הדדה והחודרת בו שהפשיטו ממנו כל אמתלא שמניח חי עולם, וכל המציאות הרועשת של חי שעה היתה כקליפת השום בעיניהם. גישה זו, שרכשו להם כתוצאה של י"ב שנים שעסקו בתורה ובסתרי תורה במערה, היתה קיצונית עד למאוד, גישה רוחנית רדיקאלית שאין אדם מן היישוב יכול לעמוד בה. אין תימה איפא שהבת קול התרעם נגדם והכריז, "להחריב עולמי יצאתם? חיזרו למערכתכם!" קיצוניות ורדיקאליות בלתי-מרוסנת אפילו של קדושה וטהרה יכולה להרוס את כל בנין החברה.

כשחזרו למערה ואחרי י"ב חודש יצאו, "כל היכא דהוה מחי ר'אלעזר, הוה מסי ר"ש", דהיינו שר'אלעזר עמד בכל תקפו בגישתו הרדיקאלית והיה "מכה" בכל מקום שנתן עיניו בו, מבקר באופן קשה ומר את כל ההנהגה הרגילה של החברה ושל כל יחיד בה, אבל אביו "ריפא" מה שהכה בנו, שהאב הודות לגילו למד לסבול את החולשה של המון העם וניסה לרכך חודת הבקורת של בנו הנלהב. "אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה", אפילו אם כולם מניחים חי עולם ועוסקים בחיי שעה, שנינו יכולים להכריע את גורלה של התורה ושל העם אם אנחנו נתמסר כל כולנו לת"ת, ואל תדרוש מאנשים מה שהוא מעבר ליכולתם האנושית. וכשראו ההוא סבא שמייהר לפני ביה"ש של שבת ותרי מדאני אסא בידו וכו', אמר רשב"י לבנו, "חזי כמה חביבין מצוות על ישראל" ולפיכך "יתיב דעתייהו", שניהם כאחד הסתגלו להנהגה התקינית של ההמון שאם כי לא הגיעו לפסגת הקדושה של התנאים האלה בכל זאת היו המצוות חביבות עליהם.

ואח"כ אמר ר"ש "הואיל ואתרחיש ניסא איזיל אתקין מילתא". הנס אותו הזכיר ר"ש אינו של החרוב והבאר במערה, שהלא על זה היה צריך להודות לפני שנה כשיצאו מן המערה בפעם הראשונה, אלא הנס שזכה לשנות דעתו ולמד לסבול את המון העם ולהעריך ולהוקיר שמירת המצוות שלהם.

וכתוצאה מכל זה, מה עשה? הלך לתקן משהו במובן הפיסי, הכלכלי, והא-דריכלי, כדוגמת יעקב אבינו, כמסופר בסוגיא שם. לא הסתפק ב"לומדות" כשלעצמה, אלא רצה להסיק מחכמתו מסקנות מועילות לחברה לעם ולאנושות.

אל תפלוש מן הצבור-- ואף אם הפרישה היא בעל כרחו, כעין מה שקרה לרשב"י. אדם הפורש מן הצבור, בין ברצונו בין לאנסו, אין דעתו נוחה מן הבריות, וככל שמתרחק מהם כך גישתו מוטעת ומזיקה לבריות ושלמות החברה. פרישה סופה בקנאות בלתי-נסבלת.

ואל תעש עצמך כעורכי הדיינים, שאם אדם הופך להיות קנאי, סופו שנעשה כעורכי הדיינים שאינו דן בעין אוביקטיבית ואינו רואה את העיניים כפי שהם, אלא תופס דעה קיצונית ודוגל בשיטה שאין העולם יכול להתקיים בה. ויש בזה כעין סילוף של האמת, שמכיוון שהקנאי אינו מכיר בפשרה עם המציאות, נוטה להלחם בכל אמצעי שהוא עד הופך להיות מבקר לשם בקורת ועוין לשם ההתנגדות עצמה.

ואל תעשה עטרה להתגדל בה וכו'. סוף התהליך הנ"ל הוא שמשתמש בתורה כדי להורות צדקת עמדתו ולא התורה כמות שהיא, עושה את התורה הן עטרה הן קרדום כדי להצדיק את השיטה הקיצונית שרכש לו במערה רחוק הרבה מן הצבור על כל צרכיו ודאגותיו, לחציו ומאוויו. וביתר באור, תורה לשמה היא כשאנו משתמש בתורה לא לשם התפארות בלבד ולא לשם תועלתו האישית בחיי המעשה. הראשון--היינו "עטרה", שאין לה תפקיד מעשי ורק הרחבת דעתו והאנכי שלו, והשני--"קרדום", כלי או אמצעי להטיב לעצמו בחיי המעשה. השימוש הנכון של ת"ת הוא לא זה ולא זה, אלא העלאת רמת הצבור עד כדי יכלתו, מבלי לגרום הרס וצער לו, עד שיראו בני אדם שהתורה חסה עליהם ודורשת בשלומם וטובתם. וכך אמנם הסיק רשב"י כשלמד מהדרוש על יעקב אבינו שמכיוון שהשיג את מדת השלמות בתורה (יחד עם שלמות בגוף ובממון) ביקש לתקן להם לישראל באופן מעשי, בחינת מטבעות ומרחצאות ושווקים. (ומעניין שבזה מסיים הש"ס במה שהתחיל -- שביקר את המלכות הרומאית שכל מה שעשו בשווקים וגשרים ומרחצאות לא כיוונו אלא לטובת עצמם, וסוף ההרפתקאות של ר"ש היה שביקש לתקן אותם הדברים לעמו לטובתם שך העם, של הזולת, ולא של עצמו!)

ובדרך הדרוש: סוף המשנה שלנו היא: "הא למדת, כל הנהגה מדברי תורה נוטל חיו מן העולם". הבאור: תכלית לימוד התורה היא שיוכל לזכות ל"חיי עולם", וכן נזכר בטוי זה בסיפור של רשב"י ובני כנ"ל, שבדרך כלל פירושו חיי נצח. אבל יש להוסיף פירוש אחר, והוא שתכלית לימוד התורה היא להוסיף חיים בעולם הזה, למתק את החיים של העם הנבחר שבזכותו נברא העולם, כי התורה אסור לעשות ממנה לא עטרה ולא קרדום אלא חייב לעשות ממנה "סמא דחיי" לרפאות ולהבריא את העולם, ולפיכך ביקש רשב"י לתקן משהו כתוצאת י"ג השנים שלו של לימוד בעומק התורה. וזה מ"ש התנא, "נוטל חיו מן העולם", שכאשר נהנה מד"ת באופן של "עטרה" או "קרדום" ועי"כ מונע מן החברה את סם החיים, הריהו "נוטל חיו מן העולם", גוזל מן העולם אשר עליו להצילו ולהברוא, את החיות שלו.